

ANTIKA

-Antika je oznaka za grško-rimsko kulturo od Homerja (od 9. ali 8.stol.pr.Kr.) do razpada rimskega cesarstva (476).

GRŠKA ANTIČNA KNJIŽEVNOST

-V razvoju grške književnosti ločimo troje obdobj:

- *Arhaično* (8.-5.stol.pr.Kr.)

- *Klasično ali atiško* – po deželi Atiki, glavno mesto so Atene (5. in 4.stol.pr.Kr.)

- *Helenistično* – začne se z nastopom Aleksandra Velikega in njegovo osvojitvijo Orienta (330 - 30 pr.Kr.)

- V antičnem obdobju grške književnosti prevladuje *epsko pesništvo*.

- O Homerju in njegovem življenju so ohranjene samo legende, v zvezi z nastankom njegovih pesnitev pa še vedno obstaja *homersko vprašanje*: nekateri raziskovalci menijo, da Iliade in Odiseje ni ustvaril isti pesnik, drugi pa pravijo, da sta epa nastala z združitvijo več tematsko sorodnih junaških pesmi, torej sploh nista delo enega ustvarjalca. Vendar sta epa gotovo nastala na podlagi ustne tradicije epskega pesništva, ki so ga gojili poklicni pevci – *aojdi* ali *rapsodi*.

- Po letu 650 pr.Kr. epsko pesništvo, ki je slavilo plemiške junake, se je v spremenjenih družbenih razmerah začelo umikati liriki.

- *Epika* je opevala junaška dejanja aristokratov, *lirska poezija* pa je bila bliže vsakdanjemu življenju. Ljudstvo je pelo *lirske* pesmi ob delu, na gostijah, ob rojstvu otrok, na grobovih... peli ali recitirali so od *spremljavi* na različna *glasbila*, na liro, kitaro, aulos...

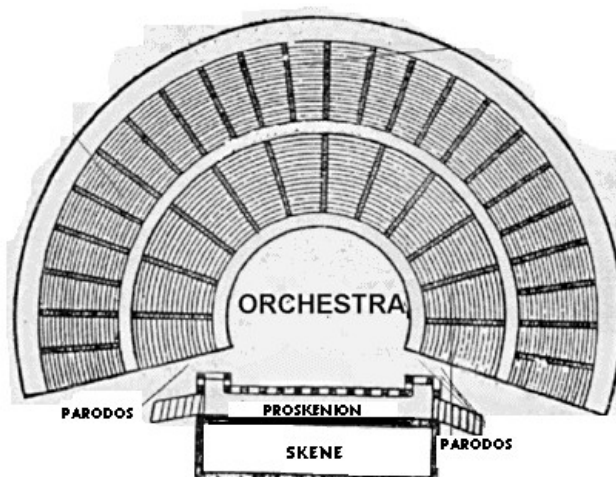
- Iz *obrednih pesmi*, ki jih je na čast bogu Dionizu izvajal zbor s plesom in petjem, se je verjetno razvila *tragedija*. Ime tragedija izvira iz besede *tragos* (kozel) in *ode* (pesem), zato se zdi verjetna domneva, da so bili člani zbora sprva oblečeni v kozlom podobne satire, spremljevalce boga Dioniza.

- vrh je grška tragedija dosegla v klasičnem obdobju.

- *Starogrška komedija* je nastala vsaj pol stoletja za tragedijo in doživela svoj razcvet šele v poznem klasičnem obdobju. Literarna veda domneva, da se je *razvila iz verskih obredov v čast bogu vina Dioniza*, iz »zasmehljivih pesmi *faličnih sprevedov*« ime: komos-pijanski pohod, ode-petje. *Falos* (lat.moški spolni ud) je bil v številnih kulturah simbol plodnosti; izdelan je v nadnaravni velikosti, nosili so ga karnevalskih procesijah ter pijani plesali in peli posmehljive in razuzdane pesmi.

- Namesto tragičnih usod mitoloških junakov, ki jih je prikazala tragedija, je komedija mitološke zgodbe parodirala.

- V helenističnem obdobju se je grška književnost prepojila z orientalskimi sestavinami in se razširila v dežele zunaj Grčije, v Sredozemlje in na Bližnji vzhod. Pomembno literarno središče je postala Aleksandrija. Poleg nove komedije sta doživela v tem času razcvet tudi lirsko pesništvo in pripovedništvo.

HOMER (8.st.pr.Kr.)

Iliada - Trojanski mit

Na svatbi tesalskega kralja Peleja in morske boginje Tetide so se zbrali vsi bogovi. Povabljena ni bila le boginja Erida. Užaljena je vrgla jabolko na kateri je pisalo »Najlepši«. Za jabolko so se potegovale 3 boginje Hera, Atena in Afrodita. Razsodnik je bil Paris (sin trojanskega kralja). Ta je »jabolko spora« namenil boginji ljubezni, ki mu je za darilo obljubila najlepšo žensko na svetu. To je bila žena špartanskega kralja Menelaja- lepa Helena. Paris jo je ugrabil in odpeljal v Trojo. Grki so se odločili za maščevanje in za vodjo izbrali Menelajevega brata Agamemona. Obleganje troje je trajalo dolgih 10 let. Zavzeli so jo z zvižčo. Pred vhod obzidja Troje so nastavili lesenega konja v katerem so bili vsi največji grški junaki. Trojanci so mislili da je to darilo ob zmagi in so konja spustili v mesto. Ko je bil konj v notranjosti obzidja so iz konja skočili grški junaki in omogočili dostop do troje tudi ostalim vojakom, ki so bili skriti na bližnjem otoku. Mesto so porušili, moške pobili, ženske pa odpeljali kot sužnje. Od trojanskih junakov se je rešil le Enej.

-Homerjevi pesnitvi Iliada in Odiseja sta najstarejši ohranjeni grški besedni umetnini. Sta najpomembnejša epa svetovne književnosti.

! EP - je pripovedna pesnitev velikega obsega. Prvotno je prikazoval dejanja bogov in bajeslovnih junakov, pozneje pa je zajemala tudi snov iz zgodovine.

□ Iliada prikazuje dogajanje pred koncem trojanske vojne. Grki že deseto leto oblegajo Trojo. Njihov vodja Agamemnon si prilasti lepo Briseido, plen grškega junaka Ahila, zato se ta umakne iz boja. Motiv Ahilove jeze je v epu temeljni: z nji se pesnitev začne, z njim je povezano vse dogajanje v epu. Grki brez Ahilove pomoči doživljajo hude poraze, zato se je Agamemnon prisiljen ponižati: k Ahilu pošlje odposlanca in mu obljublja obilne darove. Ahil privoli v spravo šele tedaj, ko pade v boju njegov najboljši prijatelj Patroklos. Ubil ga je glavni trojanski junak Hektor. Zdaj se Ahilova jeza, njegov maščevalni bes, obrne zoper njega. V dvoboju premaga Hektorja in njegovega trupla noče izročiti Trojancem. Namerava ga vreči psom. Ko pa ga pride za sinovo telo prositi stari Priam, se v Ahilu zgane srce in Priamu ustreže. S pokopom Patrokla in Hektorja se ep konča.

- Hektorjevo slovo od žene in sina

Hektorjeva žena Andromaha, ki ji je Ahil ubil očeta in sedem bratov, prosi moža, naj ne hodi v boj. Ker ji je tudi mater usmrtila sovražna puščica, je ostala brez vseh svojih domačih.

- Hektorjeva smrt

Hektor se izmika spopadu z Ahilom. Boginja Atena, ki v boju za Trojo pomaga Grkom, privzame zunanjo podobo Hektorjevega brata Defoba in mu obljubi pomoč v boju z Ahilom. Zdaj se Hektor odloči za boj. Vendar boj zgub, saj Ahilu pomaga Atena.

! EPSKA ŠIRINA- pogosta stilna poteza obsežnejših pripovednih del. Zanje so tipični predvsem podrobni opisi, oddaljevanje od glavne teme in ponavljanje.

! HOMERSKA PRISPODOBA- Je razširjena primerjava ali komparacija. Značilnost kakega dogodka pesnik ponazori z drugim, podobno prikazanim dogodkom, s plastično izrazno podobo; snov za primere črpa najpogosteje iz narave.

! HEKSAMETER ALI ŠESTOMER- verz Homerjevih pesnitev; verz obsega šest daktilskih stopic (— U U), lahko jo nadomesti spondej (— —) ali pa trohej (— U).

SOFOKLES

Kralj Ojdip – tebanski mit

▮ Kralju Teb Lajou in kraljici Jokasti, je bilo prerokovano, da bo njun sin ubil očeta in se poročil z materjo. Zaradi strahu pred uresničitvijo napovedi, sta otroku prebodla nogi in ga izročila pastirju, ki naj bi ga izpostavil divjim zverem. Ker se je pastirju otrok smili, ga je ta dal korintskemu kralju Polibu, ki sicer ni imel otrok, zato ga vzel za svojega. Ko Ojdip odraste, v preročišču izve, da bo ubil svojega očeta in se poročil z materjo takoj zapusti Korint. Na nekem razpotju sreča kralja Laja s spremstvom. Ker se ne umakne s poti, ga voznik udari z bičem. V pretepu Ojdip ubije Laja, od spremstva pa uspe pobegniti le enemu. Prav tedaj doleti Tebe še ena nesreča. Deželi grozi ljudožerska Sfinga, saj požre vsakogar, ki ne zna rešiti njene uganke: »Zjutraj hodi po štirih, opoldne po dveh, zvečer po treh. Kaj je to?« Ojdip razvozla uganko: človek se kot otrok plazi po štirih, odrasel hodi po dveh, starcu je palica za tretjo nogo. Osramočena Sfinga se vrže v prepad, Ojdip pa postane tebanski kralj in Jokastin mož. Žena mu rodi štiri otroke: Sinova Eteokla in Polinejka ter hčeri Antigino in Ismeno. Čez nekaj let izbruhne v Tebah kuga. Poslal jo je bog Apolon, češ da je mesto oskrunjeno, ker v njem živi morilec kralja Laja. Dramsko dogajanje se začne z Ojdipovo preiskavo, ki naj bi odkrila, kdo je umoril prejšnega kralja, konča pa se z razkritjem, da je morilec Ojdip sam. Jokasta, njegova mati in hkrati žena, se od sramu obesi. Ojdip pa se oslepi, da ne bi gledal lastne sramote.

- ! **ANALITIČNA DRAMA** – drama razkritij dogodkov iz preteklosti. Vse odločilno se zgodi že pred začetkom dramskega dogajanja, gledalci ali bralci drame so priča le postopnemu razkrivanju preteklosti.
- ! **SINTETIČNA DRAMA** – se dramsko dejanje skoraj v celoti razvije na odru; le malo je dogodkov, pomembnih za potek dramskega dogajanja, ki so se zgodili že v preteklosti in se o njih na odru samo pripoveduje.
- ! **TRAGEDIJA** – dramsko delo, ki kaže propad junaka zaradi usodne krivde, napačne odločitve, volje bogov, usode ali nenaklonjenih družbenih sil. Grška tragedija se je razvila i ditirambov, zborovskih pesmi v čast bogu Dionizu. Napisana je bila vedno v verzih in bila tesno povezana z glasbo in plesom.

▮ **Antigona**

Ojdipova sinova Eteokl in Polinejk se spopadeta za nasledstvo na prestolu. Eteokl prevzame oblast v državi, Polinejk pa si poišče zaveznike na Peloponezu in oblega rodno mesto. V medsebojnem spopadu oba obležita mrtva. Novi kralj Kreon takoj izda ukaz, s katerim prepoveduje pokop Poninejkovo truplo. (izdajalec rodnega mesta) Antigona se iz ljubezni do brata upre ukazu in opravi simboličen pogreb. Kreon jo kljub temu, da je zaročenka od njegovega sina, obsodi na smrt in jo živo pokoplje v grobnici. Tejrezij opozori Kreona na napako, vendar je že prepozno za Antigono, ki je storila samomor. Hajmon (sin Kreona) si z mečem vzame življenje, isto pa je storila tudi njegova žena. Kreon je popolnoma strt in si želi le še smrti.

- ! **DOGAJALNA ZGRADBA DRAME:** zgradba grških tragedij je petstopenjska: zasnova, zaplet, vrh, razplet, razsnova
- ! **ENOTNOST DEJANJA:** na podlagi Aristotelove Poetike so v 16.stol. uveljavili zahtevo, naj dramska dela vsebujejo trojno enotnost dramskega dogajanja: a) enotnost dogajanja (v drami ne sme biti nobenih stranskih dogodkov); b) enotnost časa (dogajanje ne sme trajati več kot 24 ur); c) enotnost kraja (dogajanje mora potekati ves čas na istem prizorišču)
- ! **KOMEDIJA:** dramsko delo, ki oblikuje različne vrste komičnega. Starogrška komedija se je razvila iz pijanskih obhodov. *Stara grška komedija*, živa v obdobju atenske demokracije, je jemala snov iz vsakdanjega življenja in se je posmehovala znanim predstavnikom tedanjega političnega in kulturnega življenja. *Nova komedija* se je odrekla satiri in je poskušala gledalca predvsem vzgajati. Prikazovala je življenje srednjih in nižjih mestnih slojev ter uvedla stalne človeške tipe.
- ! **DITIRAMB:** zborovska pesem v čast bogu Dionizu

! FAKOŠKE PESMI: pesmi, ki so jih peli na obredih, posvečenih Dionizu, pri tem so nosili velik falos (moški spolni ud).

RIMSKA ANTIČNA KNJIŽEVNOST

Rimska antična književnost je nastajala v veliki odvisnosti od grške. Njen začetek je bil leta 240 Pr. Kr. in je trajala do leta 476.

Arhaična doba (Rimska predklasična doba)

-Začetek je bil leta **240 Pr. Kr.**, ko je bila v latinščino prevedena Homerjeva Odiseja. Kmalu za tem so začela nastajati tudi izvirna dela. V drugačnih družbenih razmerah je nastajala besedna umetnost, ki pa se v marsičem razlikuje od grške. Veliko pesnikov se je zgledovalo po starih Grkih, ki so bili njihovi vzorniki, v nekaterih primerih so jih (grške pesnike ...) celo presejali.

-Vrh doseže **Rimska komedija**. Najbolj pomemben predstavnik je bil Plavt. Pisal je izvirne drame in pregledoval novogrške komedije (igre s petjem).

- Plavt je pogosto v svojih delih omenjal sužnje.

Zlata doba in Srebrna doba (Klasična doba)

-Začela se je bil v **81 Pr. Kr.** in trajala vse do leta **117**.

-V njej se najprej razvijeta govorništvo (Cicero) in zgodovinopisje (Julij Cezar), nato pa v predvsem **Ilirika (Katul, Horac, Tibul, Ovid)** in tudi **Epika (Vergilov Ep Eneida, Ovidove Metamorfoze)**.

-Sprva so Rimljani (vojaško ljudstvo) gledali na pesniško ustvarjanje, kot na manj vredno početje. Najprej so priznali domovinsko pravico poeziji, ki je opevala vzvišene bogoslužne in domoljubne ideje, zato rod »novih pesnikov« (neoterikov), ki so se zgledovali po helenističnih pesnikih pri večini ni bil sprejet. Najbolj neodobravane so bile erotične pesmi, ki jih je pisal predvsem Katul. Ta je pogosto tudi opeval svojo ljubezen do Lesbije. Med najbolj slavnimi sta bila **Vergil avtor epa Eneida** in **Horac**. Imela sta naklonjenost cesarja Avgusta in sta bila člana **mecenovega literarnega kroga**. Manjšo naklonjenost cesarja je imel **Ovid** iz nepojasnjenih razlogov.

-V tem obdobju se je razvila tudi **Rimska tragedija**. Ta se po svoji vrednosti ne more primerjati z grško. Zasluge zato imajo tudi rimski gledalci, saj niso kazali zanimanja za njih.

Doba upada

-V tem obdobju ni nastajalo veliko novih del.

-Književnost se je nehala razvijati.

-Začela se je pozna doba rimskega cesarstva.

PLAVT (Ok. 255-184 PR.KR.)

Dvojčka

□ Menehmus pride v mesto, v katerem živi njegov brat, ki mu je prav tako ime Menehmus in mu je tako podoben, da ju celo najbližji sorodniki ne ločijo. Brata sta namreč dvojčka, ki ju je še kot otroka ločilo nesrečno naključje. Ko Menehmus II. naleti na bratovo ženo, ga ima ta za svojega moža in mu očita, da jo vara z drugimi ženskami. Za rabsodnika v sporu pokliče očeta.

Dramsko dogajanje se začne, ko Menajhmus I zmakne svoji ženi haljo ter jo podari svoji ljubici Erotiji, da bi mu pripravila gostijo. Pogostitve je namesto njega deležen njegov brat Menajhmus II, ki je pravkar prišel v mesto in ga je Erotija zamenjala z bratom. Potem ga je poslala s haljo h krojaču, da jo bo predelal. Žena medtem odkrije krajo in mož se odloči, da ji bo haljo vrnil. Odpravi se ponjo k Erotiji, ki pa mu zatrjuje, da mu je haljo vrnila in ga z njo poslala h krojaču. Menajhmus I, ki je padel v nemilost pri ženi, doživi zdaj podobno usodo še pri Erotiji. Odlomek v berilu je iz prizora, ko žena sreča moževega brata in ga obdolži grehov, ki jih je storil Menajhmus I. Za rabsodnika v sporu z možem, ki je v resnici njegov brat, pokliče svojega očeta.

KATUL (ok. 87-ok. 54pr.Kr.)

-Rimska Ilirika

-Tema: poziv k uživanju ljubezni

-Nagovor Lesbiji, Inverzija-ohranjen besedni red, primera ali komparacija, metafora

O srednja tema Katulove poezije je ljubezen do Lesbije. Tako je v svojih pesmih imenoval Klodijo, ženo uglednega konzula, ki je bila kakih deset let starejša od njega, lepa in duhovita, ne pa tudi moralna. Menda je zastupila moža in živila v incestu z bratom. Katulova ljubezen je bila v začetku srečna, a ker je imela Klodija še vrsto drugih oboževalcev in ljubimcev, sta se razšla. O čustvih, ki so se porajala v Katulu ob tej burni ljubezenski zvezi, govorijo njegove pesmi: najprej o pesnikovi veliki ljubezenski sreči, nato o prvih sledih ljubosumja, o prepirih in začasnih spravi, o bolečini zaradi njene nezvestobe, o prepletanju sovraštva in ljubezni v pesnikovi duši ter o dokončni ljubezenski ločitvi.

▮ Živiva moja Lesbija, in se ljubiva,
in starih svetohlincev modrovanje
naj naju toliko kot počen groš boli.
Glej sonca morajo zaiti in zopet vziti,
a nas,ko drobna lučka dogori,
čaka le še večno,nočno spanje.
Daj mi poljubov tisoč in še sto,
za njim drugih tisoč in še sto,
potem pa znova najprej tisoč,potlej sto:
Ko bova mnogotisočkrat se poljubila,
v številkah zlahka se zmotila
in tudi kak zavistnež kleti
ne mogel bi poljubov šteti.

HORACIJA

▮ Epoda

Epoda je lirski pesem z različno dolgimi verzi. Jamb ali Epodeje je naslov pesnikove mladostne zbirke.

-Avtor: **Horac**

-Motivi: **Nezvesta ženska, kriva prisega in privoščljivost**

-Tema: **Ljubezen**

-**Rimska Ilirika**

-Oblika: dvovrstična kitica, ki ima 2 različno dolga jamska verza.

▮ Carpe diem – uživaj današnji dan